

Prof. dr hab. Andrzej Wróbel

Warszawa

Recenzja rozprawy doktorskiej

Pani mgr Agnieszki Soltys

**„Obowiązek wykładni prawa krajowego zgodnie z prawem unijnym jako instrument
zapewnienia efektywności prawa Unii Europejskiej”**

Kraków 2014, ss. 604

I. Uwagi ogólne

Recenzowana rozprawa doktorska jest obszernym studium z zakresu prawa Unii Europejskiej, którego przedmiotem jest złożony i sporny problem obowiązku wykładni prawa krajowego zgodnie z prawem unijnym.

Wybór zagadnienia naukowego będącego przedmiotem niniejszej rozprawy doktorskiej jest trafny i szeroko uzasadniony (zob. *Część I. Założenia metodologiczne*, s. 3-7) Nie ma budzi bowiem żadnych wątpliwości prawdziwość twierdzenia, że mimo obszernej literatury i orzecznictwa dotyczącego obowiązku wykładni zgodnej, „zagadnienie to nadal wyznacza obszary badawcze wymagające opracowania” (s. 5), zwłaszcza gdy umieszcza się je w szerokim kontekście dogmatycznym i teoretyczno-prawnym, jak uczyniono to w recenzowanej rozprawie. Ponadto, wprowadzając temu doniosłemu i niewątpliwie jednemu z najtrudniejszych zagadnień prawnych, poświęca się sporo uwagi w piśmiennictwie, to jednak brak było opracowania, które poddałoby krytycznej i systematycznej analizie orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości i piśmiennictwo dotyczące uzasadnienia, przedmiot, zakresu i struktury analitycznej obowiązku wykładni zgodnej. Wydaje się, że doktryna prawa unijnego nie zbudowała koherentnej teorii wykładni zgodnej, zaś teoria prawa zdaje się nie dostrzegać osobliwości tego rodzaju wykładni, gdy wyjaśnia jej strukturę i funkcję przez pryzmat

zastanych kategorii pojęciowych i instytucjonalnych. Tymczasem wykładnia zgodna stanowi osobny typ wykładni prawa, zarówno gdy chodzi o jej strukturę, jak i funkcje, a ponadto – w przeciwieństwie do innych rodzajów wykładni – przeprowadzenie wykładni zgodnej stanowi prawny obowiązek organów stosujących prawo. Recenzowana rozprawa stanowi pierwsze w polskiej literaturze krytyczne i kompleksowe oraz wyczerpujące opracowanie tego niezwykle złożonego problemu teoretycznego i dogmatycznego.

Doniosłość teoretyczna i pragmatyczna problematyki obowiązku wykładni zgodnej nie budzi najmniejszych wątpliwości. Zagadnienie to dotyczy bowiem podstawowych zagadnień prawa unijnego, takich jak charakter, struktura i funkcje zasad ogólnych prawa unijnego, unijny status jednostki jako podmiotu praw i wolności konstytucyjnych, ochrona sądowa tych praw i wolności, źródła prawa unijnego, „dialog sędziowski”, a także fundamentalnych zagadnień teorii prawa, w szczególności relacji między normą prawną i przepisem prawnym, teorii i ideologii wykładni prawami, granic wykładni prawa czy problemu wykładni *contra legem*. Poprawne metodologicznie i merytorycznie analizy obowiązku wykładni zgodnej wymagają odniesienia się do tych fundamentalnych problemów dogmatyki prawa unijnego i teorii prawa, co Autorka czyni w sposób budzący pełną aprobatę. W tej części recenzji należy także podkreślić, że recenzowana rozprawa nie tylko systematyzuje i klasyfikuje poglądy doktryny i orzecznictwa sądowego odnośnie do spornych zagadnień szczegółowych, lecz także poddaje je krytycznej analizie i ocenie z perspektywy przyjętych założeń wstępnych i hipotez, przy czym z reguły zajmuje własne, szeroko uzasadniane stanowisko odnośnie do analizowanego problemu naukowego, na przykład w kwestii modeli stosowania prawa unijnego (s. 84 i nast.) czy treści obowiązku wykładni zgodnej (s. 200 i nast.). Ponadto, tytułowy problem prawny jest doniosły pragmatycznie, o czym świadczą niezliczone problemy wyłaniające się w toku sądowego stosowania prawa, w tym kwestia wspomnianych modeli powoływania prawa unijnego przed sądami krajowymi, zakres, treść i funkcja wykładni zgodnej, dialog sądowy czy skutki naruszenia obowiązku wykładni zgodnej.

Tytuł rozprawy jest sformułowany w sposób prawidłowy. Przedmiotem rozprawy doktorskiej Pani mgr A. Sołtys są bowiem wyłącznie prawne zagadnienia definiowania, podstaw, zakresu, treści i funkcji obowiązku wykładni zgodnej ujętej instrumentalnie jako środek zapewniania efektywności prawa Unii Europejskiej. Więcej, tytuł rozprawy zawiera jej podstawową tezę, a mianowicie taką, że unijny obowiązek wykładni zgodnej (zarówno w

znaczeniu opisowym jak i normatywnym) stanowi instrument urzeczywistniania efektywności prawa unijnego; tej podstawowej hipotezie badawczej podporządkowana jest struktura rozprawy oraz porządek i treść zawartych w niej rozważań.

Autorka recenzowanej rozprawy wypowiada się odnośnie do przyjętych metod i „perspektyw” badawczych (s. 10 i nast.); zapowiada w szczególności, że tytułowe zagadnienie prawne będzie ujmowane z perspektywy opisowej, analitycznej i normatywnej (s. 11). Niewątpliwie taka deklaracja zobowiązuje do wszechstronnego rozważenia obowiązku wykładni zgodnej jako normy o pewnej strukturze, umiejscowionej w systemie prawa obowiązującego (perspektywa analityczna), stosowanej i rozwijanej w orzecznictwie sądowym (perspektywa empiryczna) oraz ocenianej jako pewnego rodzaju powinność organów stosujących prawo (zarówno z perspektywy filozoficzno-prawnej, jak i dogmatycznej). Autorka w analizach tego zjawiska prawnego dostrzega i rozróżnia między zagadnieniami uzasadnienia (podstaw) obowiązku wykładni zgodnej (Część III), analitycznej struktury tego obowiązku (część IV) i empirycznych kontekstów realizowania tego obowiązku w praktyce sądowej (Część V).

Teza rozprawy sprowadza się do stwierdzenia, że obowiązek wykładni zgodnej jest instrumentem zapewniania efektywności prawa unijnego, przy czym z uwagi na genezę tego obowiązku, jego funkcje i strukturę, stanowi on dopełnienie i uzupełnienie innych środków służących zasadzie efektywności, a mianowicie zasady bezpośredniego skutku i zasady pierwszeństwa prawa unijnego, odpowiedzialności odszkodowawczej oraz zasad wykonywania tego prawa przez środki krajowe (powoływania prawa unijnego przed organami krajowymi). Autorka trafnie sytuuje wskazane zasady łącznie z obowiązkiem wykładni zgodnej w szerszej perspektywie funkcjonalnej, bowiem statyczna analiza wyłącznie struktury i treści tego obowiązku, właściwa dla perspektywy analitycznej, nie uwzględniająca genezy, uzasadnienia i funkcji omawianego obowiązku, nie pozwala na pełne zrekonstruowanie istoty obowiązku wykładni zgodnej. Ujawnia się ona bowiem dopiero wówczas, gdy zostaje powiązana z tymi zasadami i instytucjami prawa unijnego, z którymi pozostaje w związku merytorycznym i funkcjonalnym. Tezę o instrumentalnym, wobec zasady efektywności (efektywnej ochrony sądowej), charakterze obowiązku wykładni zgodnej uważam za ze wszech miar uzasadnioną i uzgodnioną z funkcjami wykładni sądowej w ogóle.

Twierdzenia zawarte w rozprawie są uporządkowane według jednolitej zasady merytorycznej, jaką jest teza o instrumentalnym charakterze wykładni zgodnej. W związku z tym i w konsekwencji przyjętych „perspektyw” badawczych, a także szerokiego kontekstu normatywnego, do którego Autorka relatywizuje obowiązek wykładni zgodnej, absolutnie celowe i pożądane było dokonanie w *Części I*, kilku ważnych dla dalszych rozważań założeń, ustaleń i dystynkcji terminologicznych, takich jak „wykładnia prawa” czy wykładnia zgodna; w *Części II* – wyróżnienie i opis pewnych technik interpretacyjnych lub rodzajów wykładni prawa, pokrewnych wykładni zgodnej, takich jak wykładnia prawa krajowego w zgodzie z konstytucją, wykładnia prawa krajowego w zgodzie z prawem międzynarodowym i wykładnia zgodna prawa unijnego oraz przedstawienie (*Rozdział 4*) zarysu koncepcji obowiązku wykładni zgodnej; w *Części III* – opis i analiza relacji między obowiązkiem wykładni zgodnej a zasadą efektywności prawa unijnego. Podkreślić wypada, że te wstępne, aczkolwiek nieodzowne, rozważania, twierdzenia i wnioski są uporządkowane w sposób zapewniający ich niesprzeczność, zupełność semantyczną i homogeniczność pojęciową.

Na wyróżnienie zasługuje język i styl rozprawy. Praca jest napisana językiem pragmatycznie jasnym. Czytelnik rozprawy rozumie zawarte w niej treści, co w dobie dominacji w niektórych naukach prawnych postmodernistycznego bełkotu jest nie do przecenienia. Autorka w pełni realizuje zalecenie W. Tatarkiewicza, który pisze: „za mój obowiązek pisarza mam przede wszystkim wyłożyć rzecz prosto i jasno.” Okazuje się, że o skomplikowanych teoretycznie i dogmatycznie zagadnieniach wykładni sądowej jaką jest wykładnia zgodna można pisać „jasno i prosto”, czego przekonującym dowodem jest recenzowana rozprawa.

Struktura recenzowanej rozprawy doktorskiej i wewnętrzny podział jej treści są najzupełniej prawidłowe. Można w niej wyróżnić następujące części: pierwszą, na którą składają się *Części I-II*, część drugą, którą tworzą *Części III-IV* oraz część trzecią, obejmującą *Część V*; rozprawę zamyka *Część VI*, która zawiera rekapitulację zasadniczych tez i wniosków rozprawy. Niewątpliwie umownie wyróżniona część pierwsza rozprawy ma charakter wprowadzający do rozważań zawartych w części drugiej i trzeciej, w których prowadzone są analizy i formułowane wnioski zasadniczej – z punktu widzenia celów i założeń rozprawy – natury, a mianowicie dotyczące instrumentalnej relacji obowiązku wykładni zgodnej do zasady efektywności (zasady efektywnej ochrony sądowej), elementów konstrukcji prawnej obowiązku wykładni zgodnej oraz modelu realizacji obowiązku wykładni

zgodnej w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego. Odnośnie do *Części V* rozprawy można mieć jedynie zastrzeżenie, czy nie należało jednak poświęcić proporcjonalnie więcej uwagi, niż uczyniono to w rozprawie, modelowi realizacji obowiązku wykładni zgodnej przez sądy powszechne i administracyjne, wężej: przez Sąd Najwyższy i Naczelny Sąd Administracyjny. Wydaje się bowiem, że z perspektywy opisowej lub empirycznej donioślejsze (także z punktu widzenia celów i założeń rozprawy) jest to, czy i w jaki sposób obowiązek wykładni zgodnej jest przestrzegany i postrzegany przez wymiar sprawiedliwości (obowiązany do zapewnienia efektywnej ochrony sądowej praw gwarantowanych przez prawo unijne) niż podejście do tej kwestii przez trybunały konstytucyjne, nawet gdy uwzględni się szczególny status trybunałów w procesie zapewniania efektywności prawa unijnemu w konstytucyjnym porządku prawnym.

II. Wartość naukowa rozprawy

Recenzowana rozprawa w sposób całościowy, systematyczny i wyczerpujący analizuje, opisuje i ocenia obowiązek wykładni zgodnej jako instrument zapewniania efektywności prawa Unii Europejskiej. Głównym celem i przedmiotem rozważań rozprawy są zatem zagadnienia uzasadnienia, konstrukcji, struktury, ograniczeń i funkcji obowiązku (organów krajowych) wykładni zgodnej prawa krajowego zgodnie z prawem unijnym ujętego instrumentalnie jako jeden z obowiązków władzy publicznej zapewniania efektywności prawa Unii Europejskiej. Zagadnienia (dogmatyczno-)prawne obowiązku prawnego organów krajowych dokonywania wykładni prawa krajowego w zgodzie z prawem unijnym są w sposób konieczny powiązane z teoretycznymi założeniami i strukturą oraz funkcjami wykładni prawa w ogólności, w szczególności zaś wykładni zorientowanej instrumentalnie na cel, którym jest pełne urzeczywistnienie zasady efektywności prawa unijnego (zasady efektywnej ochrony sądowej). Recenzowana rozprawa w sposób dojrzały i nader przemyślany łączy te wątki naukowej refleksji nad wykładnią zgodną i obowiązkiem jej dokonywania.

Problem obowiązku organów stosujących prawo do dokonywania pewnego rodzaju wykładni jest w istocie niedostrzegany w teorii prawa, która raczej koncentruje się na strukturze i funkcjach poszczególnych rodzajów wykładni niż na uzasadnianiu czy konstruowaniu obowiązku jej dokonywania (np. A. Barak w niezwykle interesującej monografii o wykładni celowościowej (*Purposive Interpretation in Law* (2005) przedstawia wiele argumentów na rzecz wykładni celowościowej (s. 218 i nast.), lecz nie na rzecz

obowiązku jej dokonywania) . Wprawdzie niekiedy próbuje się ustalić hierarchię rodzajów wykładni lub pierwszeństwo pewnej wykładni przed innymi rodzajami wykładni (np. wątpliwa teza o pierwszeństwie wykładni językowej), to jednak w teorii prawa rozważa się te zagadnienia z perspektywy dyrektyw interpretacyjnych drugiego stopnia, a nie skonkretyzowanego obowiązku dokonywania tego a nie innego rodzaju wykładni. Wszechstronne rozważenie tytułowego zagadnienia prawnego i sformułowanie przemyślanych, należycie uzasadnionych i rzetelnie udokumentowanych tez i wniosków odnośnie do konstrukcji obowiązku wykładni zgodnej (Część IV) uważam za wybitne osiągnięcie naukowe, znacznie przewyższające wymagania stawiane rozprawom doktorskim z dziedziny prawa. Mocno uzasadniona i naukowo weryfikowalna teza, że organy krajowe mają prawny obowiązek dokonywania wykładni zgodnej prawa krajowego z prawem unijnym, ma przy tym walor uniwersalny w tym sensie, że jej prawdziwość nie powinna być kwestionowana w dogmatykach szczegółowych, a może skłonić teorię prawa do poszerzenia zakresu analiz poza strukturę i funkcje wykładni w ogóle - na obowiązek dokonywania wykładni pewnego rodzaju.

Przekonujące uzasadnienie twierdzenia, że obowiązek wykładni zgodnej powinien być ujmowany jako jeden z obowiązków zapewnienia efektywności prawa unijnego (efektywnej ochrony sądowej) uważam za kolejne osiągnięcie naukowe Autorki recenzowanej rozprawy. Wprawdzie teza taka pojawia się w opracowaniach z zakresu dogmatyki prawa unijnego, poświęconych wykładni zgodnej, lecz cechą wyróżniającą korzystnie recenzowaną rozprawą jest m.in. to, że Autorka nie tylko i nie przede wszystkim rejestruje odnośne poglądy nauki prawa unijnego, lecz dokonuje ich przejrzystej klasyfikacji i poddaje krytycznej analizie, zawsze jednak zajmując zdecydowane i przekonujące stanowisko własne. Jak podkreślałem to wyżej w niniejszej recenzji, podejście funkcjonalistyczne do problematyki obowiązku wykładni zgodnej jako instrumentu zapewniania efektywności prawa unijnego stanowi pewnego rodzaju nowość w podejściu do problematyki wykładni zgodnej w ogólności, która była analizowana i oceniana raczej w statycznych kategoriach instytucjonalno- analitycznych. Wykazanie instrumentalnego –wobec zasady efektywności (efektywnej ochrony sądowej) - charakteru analizowanego obowiązku jest doniosłym osiągnięciem naukowym, przekraczającym znacznie wymagania stawiane rozprawom doktorskim z dziedziny prawa.

Zdecydowana większość formułowanych w rozprawie tez, twierdzeń i wniosków szczegółowych nie budzi żadnych zastrzeżeń, gdy chodzi o ich merytoryczną zawartość.

Więcej, uważam je nie tylko za konieczne założenia lub konsekwencje wskazanych wyżej twierdzeń podstawowych, ale twierdzę, że są one poprawne i należyście uzasadnione. Podzielam zwłaszcza tezę o autonomiczności (obowiązku) wykładni zgodnej i zalecanej przez Autorkę „ostrożności” (s.44) w sięganiu do zbliżonych technik, założeń lub koncepcji interpretacyjnych, takich jak wykładnie opisane i zdefiniowane w *Rozdziałach 1-3 Części II*. Za uzasadnione uważam także wyróżnienie trzech „zakresów pojęciowych” zasady efektywności (prawa unijnego), oraz odnoszenie obowiązku wykładni zgodnej do szerokiego rozumienia tej zasady (s. 60), które umożliwi analizowanie tego obowiązku w szerszym kontekście nakazu podjęcia wszelkich środków w celu zapewnienia wykonania obowiązków wynikających z norm unijnych. Zgadzam się z koncepcją ujmowania obowiązku wykładni zgodnej jako „instrumentu sprzyjającego realizacji zasady pewności prawa (s. 107, także s. 287). Jednakże zbyt kategoryczne wydaje się przeciwstawianie wartości pewności prawa i wartości skuteczności prawa (s. 117), które miałyby być ważone przez Trybunał w procesie wyboru instrumentu zapewnienia skuteczności prawu unijnemu. Ponadto, Autorka w istocie nie zajmuje tu stanowiska w przedmiocie rozumienia samej zasady pewności prawa (krajowego?) przez co ta słuszna teza jest pozbawiona mocnego uzasadnienia. Nie mam też wątpliwości, że obowiązek wykładni zgodnej jest zorientowany instrumentalnie wobec zasady efektywnej ochrony sądowej (Rozdział 3). Więcej, uważam, chyba jednak inaczej niż Autorka rozprawy, że wykładnia zgodna jest w tym wypadku silniej zinstrumentalizowana niż w przypadku (klasycznej) szeroko rozumianej zasady efektywności instrument (balans wartości), ponieważ w grę wchodzi tu ochrona uprawnień unijnych (praw podstawowych), których jednak Autorka nie definiuje i pomija obowiązki interpretacyjne związane z wejściem w życie Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej.

Za wybitne osiągnięcie naukowe uważam wyróżnienie, opisanie i analizę zasadniczych elementów konstrukcji prawnej obowiązku wykładni zgodnej (*Część IV*). Po raz pierwszy w literaturze przedmiotu (także dostępnej mi literaturze obcej) podjęto się z powodzeniem analizy obowiązku wykładni prawa krajowego w zgodzie z prawem unijnym z zamiarem jej wszechstronnego uzasadnienia, precyzyjnego określenia adresatów, przedmiotu, treści, wzorców, granic, skutków i funkcji wedle jednolitej zasady merytorycznej jaką jest słuszne przekonanie o instrumentalnym charakterze tej wykładni. Podzielam bez zastrzeżeń pogląd, że obowiązek wykładni zgodnej ma charakter jednolity, niezależny od tego, jaka norma prawa unijnego (norma prawa pochodnego czy norma prawa pierwotnego) stanowi wzorzec tej wykładni (s. 138). W kwestii uzasadnienia ewentualnie podstaw prawnych

obowiązku wykładni zgodnej należy jednak przyjąć stanowisko bardziej radykalne niż kompromisowa propozycja przyjęta w rozprawie (s. 152), a mianowicie że więcej argumentów przemawia na rzecz tezy, że podstawę taką stanowią przepisy (zasady) prawa unijnego. Stanowisko, że podstawę taką mogą stanowić również odpowiednie przepisy konstytucji państw członkowskich jest dyskusyjne, bowiem wówczas o treści i zakresie tego obowiązku przesądza złożony kontekst kultury prawnej danego państwa członkowskiego, co nie wydaje się sprzyjać spełnianiu przez omawiany obowiązek funkcji zapewniania skuteczności prawa unijnego. Podobnie, twierdzenie, że „zapewnianie zgodności norm krajowej i unijnej poprzez eliminację potencjalnej niezgodności norm (...) to jedna z funkcji obowiązku wykładni zgodnej” (s. 179; 181) wymaga jednak głębszego uzasadnienia, a zwłaszcza zajęcia jasnego stanowiska w kwestii relacji norma prawna-przepis prawny. Wprawdzie zagadnienie to ma długą historię i nadal jest sporne, to jednak rozstrzygnięcie tej kwestii na użytek niniejszej rozprawy ma kapitalne znaczenie, na przykład czy wykładnia stanowi instrument rozstrzygania konfliktu przepisów czy konfliktu norm. Prima facie, zasadny wydaje się pogląd, że wykładnia zgodna jest instrumentem rozstrzygania konfliktu przepisów, jeżeli rezultatem wykładni jest skonstruowanie normy; rozstrzyganie konfliktu norm czyli rezultatu wykładni następowałoby wtedy wedle pewnych innych reguł kolizyjnych, np. pierwszeństwa praw unijnego. Dalej, zgadzam się poglądami Autorki w kwestii kwalifikacji teoretycznoprawnej obowiązku wykładni zgodnej(s. 211 i nast.), lecz jednocześnie nie uważam, aby derywacyjna koncepcja wykładni prawa stanowiła jedynie słuszną koncepcję wykładni. Stanowisko Autorki w tej materii oparte jest jednak na założeniach derywacyjnej koncepcji wykładni, która zdaje się nie dopuszczać teoretycznie więcej niż jednej prawidłowej wykładni przepisu. Tymczasem w świetle założeń teorii klaryfikacyjnej zagadnienie jedynej poprawnej wykładni jest relatywizowane do tzw. trudnych przypadków i nie jest wykluczona możliwość „poprawności materialnej więcej niż jednej decyzji interpretacyjnej w sytuacji konfliktu wartości podstawowych.” (J. Wróblewski). Uważam, że prawidłowe założenia teorii klaryfikacyjnej nie znalazły, niestety, należnego im miejsca w tej części recenzowanej rozprawy. Niemniej jednak uważam skonstruowany przez Autorkę model realizacji obowiązku wykładni zgodnej (s. 234-246) za wzorowy. Doceniam i wysoko oceniam wysiłek twórczy Autorki w definiowaniu granic wykładni zgodnej, problemu uwikłanego w podstawowe kontrowersje teoretyczno-prawne dotyczące zakazu wykładni contra legem (s. 419 i nast.). Podzielam też w zasadzie konkluzję, że językowa granica wykładni może być postrzegana jako mająca charakter argumentacyjny (s. 440). Jednakże przesunięcie granic wykładni z języka na wartości,

skądinąd uzasadnione na gruncie pewnych koncepcji języka, wymaga z kolei zbadania analitycznej struktury wartości i ich znaczenia w procesie wykładni prawa. Mam bowiem niejasne przeczucie, że pojęcie „wartość” jest używane w praktyce sądowej nader swobodnie, coraz częściej – nadużywane. Obawiam się, że „dyskurs w kontekście wartości” (s. 447) rozważany w kontekście granic wykładni, przesuwa te granice w nieznane rejony lub czyni je nader płynnymi (by posłużyć się terminologią Z. Baumaną).

Według W. Tatarakiewicza: „Osiągnięcia naukowe zawdzięcza się zarówno szczególnym zdolnościom (a więc darowi natury), jak i umiejętnemu wysiłkowi.” Uważna lektura recenzowanej rozprawy dowodzi, że jej Autorce nie brakuje zarówno szczególnych zdolności (bez nich nie stawiałaby i nie rozwiązywała poprawnie istotnych naukowo problemów), ani umiejętnego wysiłku, czego dowodzi ogrom pracy włożonej w metodyczne i sumienne analizowanie skomplikowanych zagadnień prawnych obowiązku wykładni zgodnej.

Podsumowując pozytywne strony recenzowanej rozprawy należy podkreślić, że jest ona oparta na solidnym i wszechstronnym materiale źródłowym, głównie piśmiennictwie i orzecznictwie sądowym zaś znakomita większość tez i wniosków jest niepodważalna, przekonująca i należycie uzasadniona. Wszystko to świadczy dobitnie, że Autorka wzorowo opanowała naukowy warsztat badawczy, potwierdziła swe uzdolnienia do twórczej pracy naukowej oraz zdolność samodzielnego rozwiązywania problemów naukowych z dziedziny prawa Unii Europejskiej.

III. Konkluzja

Recenzowana rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie przez jej Autorkę problemu naukowego z zakresu prawa Unii Europejskiej. Merytoryczna zawartość rozprawy wykazuje ponad wszelką wątpliwość, że Autorka posiada ogólną wiedzę teoretyczną w dziedzinie prawa konstytucyjnego i umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej nad zagadnieniem prawnym stanowiącym przedmiot tej rozprawy – obowiązku wykładni prawa krajowego zgodnie z prawem unijnym jako instrumentu zapewnienia efektywności prawa Unii Europejskiej. W konkluzji stwierdzam, że rozprawa doktorska Pani magister Agnieszki Sołtys spełnia wymagania, o których mowa w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o tytule naukowym i stopniach naukowych oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. Nr 65, poz. 595

ze zm.); ze względu na ponadprzeciętny walor poznawczy recenzowana rozprawa zasługuje na nagrodę za wybitne osiągnięcie naukowe.

Warszawa, dnia 27 października 2014 r.

A handwritten signature in black ink, consisting of several stylized, overlapping loops and lines, positioned to the right of the date.